

КНИГА за УЧИТЕЛЯ

Б. БИОЛЧЕВ
Б. МИНКОВ
Н. ИЛИЕВА
В. ТОНЕВА

Б. Биолчев
Б. Минков
Н. Илиева
В. Тонева

ЛИТЕРАТУРА

10.
клас

Klett

-
- © Боян Асенов Биолчев, Борис Владимиров Минков, Нели Илиева Илиева,
Веселина Георгиева Тонева, *автори*, 2018
- © Петко Енчев Минчев, *графичен дизайн и корица*, 2018
- © „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД, *издател*, 2019

ISBN 978-619-215-451-6

Възпроизвеждането на това издание или на отделни негови части под каквато и да е форма без изричното писмено съгласие на „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД е престъпление.

СЪДЪРЖАНИЕ

МЕТОДИЧЕСКА КОНЦЕПЦИЯ.....	4
СТРУКТУРА НА УЧЕБНИКА.....	6
ТЕМАТИЧНО ГОДИШНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ (изтеглете от ТУК)	
ПРИМЕРНИ МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА УРОЦИТЕ	9
ТЕСТОВЕ.....	13
ОТГОВОРИ НА ТЕСТОВЕТЕ В УЧЕБНИКА И В КНИГАТА ЗА УЧИТЕЛЯ	25
ЕЛЕКТРОННИ РЕСУРСИ	26

МЕТОДИЧЕСКА КОНЦЕПЦИЯ

Учебникът по литература за 10. клас на издателство „Клет България“, право наследник на издателска къща „Анубис“ и на издателство „Булвест 2000“, следва философията на учебната програма по български език и литература за 10. клас (компонент литература), в която се открояват следните идеи:

- представяне на българската литература от Освобождението до края на XX век
- опознаване и осмисляне на националната култура чрез представителни литературни творби
- извличане от художествените произведения на информация за проблеми, конфликти, ценности, характерни както за епохата, която отразяват, така и за съвременността
- акцент върху изграждането на социални и граждански компетентности: съпоставяне и различаване на светогледни идеи, на исторически и литературни интерпретации на обществено-политически събития от периодите от Освобождението до Първата световна война, между двете световни войни, след Втората световна война, съвременността
- създаване и развитие на умения за учене: самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълнение на дидактически или комуникативни задачи, както и при учене с цел определяне на собствени силни и слаби страни, на собствения стил на учене
- внимание върху дигиталната компетентност на учещите: използване на електронни книги и електронни библиотеки, мултимедия и др. дигитални средства;
- акцент върху междупредметните връзки
- развиване на културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество
- култивиране на литературно компетентен читател чрез обяснения за жанровата и езиковата специфика на литературните произведения
- изграждане на умения за тълкуване на диалогизиращи помежду си текстове, за проследяване на едни и същи мотиви, образи, конфликти, идеи в различни литературни произведения
- развитие на комуникативните компетентности чрез създаване на собствен текст – есе по граждански и по нравствен проблем.

От учебната програма, следваща хода на литературната история, са предопределени и трите раздела в учебника:

- *Българската литература от Освобождението до Първата световна война*
- *Българската литература между двете световни войни*
- *Българската литература след Втората световна война.*

Първият раздел включва произведения на Иван Вазов, Алеко Константинов, Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов и Елин Пелин; вторият – на Гео Милев, Христо Смирненски, Атанас Далчев, Йордан Йовков и Никола Вапцаров; третият – на Димитър Димов, Николай Хайтов и Йордан Радичков.

Представяйки авторите и произведенията, определени от учебната програма, учебникът обръща специално внимание на:

- осмислянето на художественото произведение в социокултурния контекст
- идентифициране на проблеми и конфликти, интерпретирани в литературните текстове
- свързване на проблеми и конфликти от художествените текстове с личен опит
- формиране и обосноваване на лична позиция по проблеми, открояващи се в литературните творби
- познаване и осмисляне на представителни за българската литература творби
- разпознаване и осмисляне на средствата, чрез които се постига естетическото въздействие на художествения текст
- интерпретация на откъс от белетристичен текст
- изпълняване на конкретна изследователска задача
- структуриране на устни изказвания по проблем, интерпретиран в художествените произведения
- създаване на писмен аргументативен текст по граждански проблем.

Работата с учебника дава възможност на учителя да ползва литературноисторически, теоретични и методически опори за цялостно представяне на литературните произведения, а на учениците – да добият разнопосочни впечатления не само от художествения текст, но и от неговите интерпретации, от мястото и ролята му в цялостния литературен процес.

Балансът между всеобхватност и синтезираност прави урочните статии четивни и функционални в процеса на обучение и учене, позволява различни подходи към учебното съдържание и дава възможности за разширяване на информацията в зависимост от интересите на учениците.

Съществен акцент в методическата концепция на учебника е идеята за активно включване на ученика в процеса на обучение – към всяка тема са разработени насочващи въпроси и задачи за самостоятелна работа.

Учебникът предлага теми за дебат или дискусия (по избор) – интерактивни методи, които могат да ангажират вниманието на всички ученици в класа. Ако учителят организира дебат между два отбора, съставени от по трима ученици, останалите биха могли да бъдат в ролята на оценяващи, като всеки от тях би трябвало да посочи две неща:

1. Кой отбор е защитил тезата си по-убедително – отрицаващия или утвърждаващия?

2. Кой от шестимата участници според него се е представил най-добре и как би подредил останалите участници в низходящ ред от 6 до 1.

Това дава възможност на учениците, участващи в отборите, да се стремят към добро представяне, независимо че отборът им като цяло може да не се представя по-добре от другия отбор в дебата.

На развитието на комуникативните компетентности са посветени отделни, детайлно разработени теми.

СТРУКТУРА НА УЧЕБНИКА

Всеки от трите раздела на учебника започва с уводна статия, запознаваща с основните процеси и явления, които определят облика на съответния период. Разкриват се идейните, тематичните и естетическите тенденции, проследяват се водещите исторически събития, посочват се основните представители на литературата и знакови фигури в културния живот, маркирани са връзки с предходни и следващи периоди, така че литературното развитие да се осмисли като цялостен, сложен и многоаспектен процес.

Рубриката АВТОРЪТ включва кратък биографичен разказ и сведения за творческото развитие на автора, обобщение за мястото и ролята му в българския литературен живот. Текстовете са придружени от фотографски портрет, по възможност направен по времето, когато е създаден изучаваният текст/текстове. Това е причината например Елин Пелин да бъде представен на корицата и в книжното тяло с фотографски портрети, правени в началото на XX век, когато е създадена и повестта „Гераците“, а Вазов да не бъде представен с традиционния патриаршески портрет от края на жизнения му път. В някои случаи е включен и по-богат илюстративен материал, чрез който да се изгради или допълни представата за семейната и приятелската среда, за личността, за бита и цялостната атмосфера на епохата.

Рубриката ДОКАТО ЧЕТЕТЕ, НАБЛЮДАВАЙТЕ съдържа насочващи въпроси, които да улеснят възприемането и осмислянето на текста при първия му прочит.

Рубриката ТВОРБАТА включва художествения текст (в цялост или откъс). При някои автори сме предпочели да представим съкратените откъси в резюме (Елин Пелин), в други творби само сме ги отбелязали („Индже“, „Тютюн“). Освен за улеснение на работещите с учебника ученици и учители художествените текстове са поместени в учебника и за да се поощри пряката работа с текста. Постоянното вглеждане в тъканта на творбата е най-добрият начин за нейното разбиране, осмисляне и интерпретиране.

Рубриката ПОДСТЪПИ КЪМ ТЕКСТА съдържа сведения за творческата история и контекста – исторически и художествен, в който се появява литературното произведение. Открити са проблеми, мотиви и идеи, коментира се начинът, по който са изградени художествените образи, анализират се композиционните, стилните и езиковите особености, посочват се и възможни интертекстуални връзки. Урочната статия не съдържа едни и същи подтеми в един и същи ред, а ги структурира в последователност и обем, различни за всеки автор и творба.

ДА, ЗАЩОТО.../ НЕ, ЗАЩОТО... е рубриката, която предлага становища, около които може да се породи дискусия, да се открият и да се аргументират различни позиции, свързани с проблематиката и посланията на художествения текст. Рубриката представя теми както за дискусия, така и за дебат. (Препоръчваме да се използват познанията на учениците за дебат във формата, предложен в учебника

по философия за 10. клас на „Клет България“, „Анубис“.) Рубриката дава възможност да се постигнат комуникативните компетентности от учебната програма, свързани с:

- уменията за възприемане на реч (слушане)
- осъзнаване на действителната страна на речта
- създаване на умения за осмисляне на проблем чрез личния опит
- обосноваване на своя позиция по проблеми и конфликти, характерни за българската култура от изучаваните периоди
- осъзнаване на ценности и норми, характерни за българската култура от изучаваните периоди в по-широк, европейски контекст
- подбор, извличане и обработване на информация от различни източници за изпълняване на конкретна комуникативна задача – в случая защита на собствена позиция – утвърждаване или отхвърляне на дадена теза.

МОЯТ ОПИТ е рубриката, която задава теми за създаване на собствен текст, свързан с изучаваните творби. При обособяването ѝ е използвана многозначността на думата „опит“, свързана пряко с жанра есе и със заложеното в учебната програма развиване на умения за позоваване на личен опит при осмисляне на проблеми и ценности, интерпретирани в изучавани художествени текстове. Зададените теми са примерни. Учителят, съвместно с учениците, може да идентифицира и други проблеми и ценности в изучаваните текстове, по които учениците биха желали да изкажат своя теза, да я аргументират и да споделят свой опит от преживяно, чуто, прочетено, наблюдавано.

Това е и рубриката, която позволява работа по групи, тъй като учениците имат възможност да избират между няколко теми – формулирани в учебника или самостоятелно изведени.

Рубриката „Моят опит“ дава възможност на ученика:

- да търси, извлича, обработва и използва информация от различни информационни източници за постигане на комуникативната си цел
- да анализира структурни и композиционни части на текст
- да открива, коментира и редактира граматични, правоговорни и правописни грешки
- да оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит

Специално място в учебника е отделено на теоретичното представяне на жанра **есе по граждански проблем**. Представен е примерен алгоритъм за работа. На учениците се предоставят както разяснения за спецификата на жанра есе по граждански проблем, така и препоръки за практическото справяне със задачите за създаване на собствен писмен аргументативен текст. От особено значение е да се изясни какво включва понятието граждански проблем. Полезно би било учениците сами да разпознават граждански проблеми в изучаваните текстове.

Рубриката ЛЮБОПИТНО поставя акценти върху факти, процеси и явления, допълващи впечатленията от художествения текст.

РЕЧНИК е съсредоточена не толкова върху значението на архаизми, диалектизми, поетизми, колкото на литературни термини, понятия и явления, които се нуждаят от допълнително изясняване.

Учебникът цели да организира, да насочва, да подпомага и да стимулира работата на учениците и на техните учители. Но да го прави не натрапчиво и дидактично, а да провокира активно четене, разбиране и интерпретиране на литературните произведения, да предизвиква интерес към отделните литературни явления и към цялостния литературен процес, да създава възможности за интертекстуални и междупредметни връзки.

Така структуриран, учебникът:

- предлага постепенно навлизане в художествения текст и достигане до най-дълбинните му пластове;
- обвързва отделното литературно произведение с цялостния литературен процес, с културния и обществения живот на епохата, в която е създадено;
- провокира и подпомага свързването на литературните творби с други (минали и съвременни) културни явления;
- дава възможност за осмисляне на художествения текст през личното световъзприятие на ученика и за формиране у подрастващите на светогледни нагласи чрез националната литература;
- развива литературни, езикови и комуникативни компетентности, необходими за реализацията на учениците във всички житейски сфери;
- благоприятства възпитаването на активен, мислещ и емоционално интелигентен читател, който умее да разбира, да преработва и да използва информация от различни типове текстове – художествен, литературнокритически, публицистичен и др.;
- отрежда на учителя изключително отговорната задача да организира и да ръководи учебния процес, но да не се ограничава с ролята на лектор, да бъде и водач, и равностоен събеседник на своите ученици;
- позволява на учениците да бъдат център на учебния процес и да изпълняват главни роли в него, като формулират, изказват и защитават свои тези.

Подборът, обособяването и подреждането на рубриките цели да предложи максимално функционален алгоритъм за работа. Търсен е баланс между достъпното и в същото време задълбоченото представяне на информацията, между академичното и занимателното повествование, между улесняването на възприемането и провокирането на усилия от страна на ученика.

ПРИМЕРНИ МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА УРОЦИТЕ

НАРОД И ИДЕАЛИ

Урок за упражнение

Подготовка за създаване на есе по граждански проблем, интерпретиран във Вазови творби.

Темата „Народ и идеали“ е водеща в следосвобожденската литература – открита във Вазовото творчество, застъпена многоаспектно в него и доразвита в прозата на Алеко Константинов. Уместно е нейното поставяне, след като учениците са запознати с поетическия цикъл „Епопея на забравените“ и с романа „Под игото“ и преди изучаването на Алеко.

1. Разчитане на темата и изясняване на понятията „народ“ и „идеали“; връзки с изучаваното по история и по философия.

Време за работа 5 мин.

2. Кратка дискусия по следните въпроси:

– Какви са идеалите на възрожденския българин? В кои литературни творби са представени те?

– Как следосвобожденският човек се отнася към близкото минало?

– Какви са идеалите на българина в годините след Освобождението?

– Защо Вазов създава своите творби „Епопея на забравените“ и „Под игото“?

– Защо проф. Инна Пелева е озаглавила своята книга за Вазов, в която коментира именно „Епопеята“ и „Под игото“, „Идеологът на нацията“?

– Как стихотворението „Линее нашто поколение“ поставя проблема „народ и идеали“?

– Необходими ли са идеали на народите в съвременния свят?

– Какви са идеалите на днешните народи?

Добре е въпросите да бъдат предварително раздадени на учениците.

Време за работа 10 мин.

3. Изработване на кратки становища по темите „Народ и идеали в художествения свят на Вазов“ и „Съвременните народни идеали“. Работа по групи

Време за работа 5 мин.

4. Представяне и кратко обсъждане на становищата на двете групи

Време за работа 5 мин.

5. Формулиране на основна теза по темата „Народ и идеали“. Самостоятелна работа

Време за работа 5 мин.

6. Набелязване на аргументи и споделяне на идеи за:
– структуриране на изложението
– илюстриране на аргументите с примери – подбор на езикови и стилови средства.

Работа по групи

Време за работа 10 мин.

Домашна работа – създаване на цялостен, смислово и стилово единен, завършен аргументативен текст (есе по граждански проблем) на тема: „Народ и идеали“.

Допълнителни идеи за подпомагане на работата на учениците:

1. На учениците могат да бъдат предоставени речниковите значения на думите „народ“ и „идеал“ като отправни точки за размисъл по темата и/или като възможност за позоваване и разсъждаване в писмения текст. Вниманието им може да се насочи към въпроси като „С кои речникови значения си служи Вазов?“, „С кои речникови значения ще боравите вие в своето съчинение?“, „Кога, къде и защо е уместно да се използва умалителното „народец“? ...

Значение на думата народ:

мн. народи, (два) народа, м.

1. Жителите на една държава.
2. Нация, националност. *Български народ.*
3. Само ед. Група хора, трудещи се. *Народът е под властта на чорбаджиите.*
4. Само ед. Хора. *На улицата се събра много народ.*
същ. умал. народец, м. (в 3 и 4 знач.).

Значение на думата идеал:

мн. идеали, (два) идеала, м.

1. Висша цел, стремление. *Идеалите на човечеството. Музиката е негов идеал.*
2. Само ед. Образец, възплъщение на достойнства. *Тази артистка беше нейният идеал. Идеал за истински учен.*

2. Като текстове за съпоставка могат да се предложат Ботевата статия „Народът – вчера, днес, утре“ и многозначната бележка на Левски „Народе????“, изписана на една от страниците на тефтерчето му.

3. Като възможност за осмисляне на отношението на народа към идеалите на Възраждането може да се прочетат откъси от „Записки по българските въстания“ на Захари Стоянов.

4. За осветляване на връзки като „народ – държава“ и „поет – идеали“ може да се тръгне от твърдението на Гео Милев: „Ние ще останем там, дето е народът, при народа, сред народа: понеже не ни блазнят милостите на държавата.“

СМИСЛОВИ И ЕСТЕТИЧЕСКИ ОСОБЕНОСТИ НА ПОЕМАТА „СЕПТЕМВРИ“

Урок за нови знания

1. Поемата „Септември“ – творба, представителна за българския експресионизъм:

- Експресионизмът – трети етап на българския модернизъм
- Гео Милев – идеолог и творец на авангардната българска поезия през 20-те години на XX век.

Разказ на учителя и беседа

2. Конкретноисторическото и универсалното в поемата „Септември“:

- Събитията от септември 1923 г. – повод за създаването на Гео-Милевата поема
- Универсални мотиви в поемата: бунтът, стремежът към достойно човешко съществуване, въодушевлението и драматизмът на погрома; взаимоотношенията *индивид – колектив*; историята, еволюцията и революцията; родината и държавата; религията, вярата и богоборчеството; смъртта, възмездието, възпроизвеждащото се насилие; сбъдването и абсурдът на пророчествата; героизмът и саможертвата; трагизмът и величието на ярките исторически личности.

ВРЪЗКА С ИЗУЧАВАНОТО ПО ИСТОРИЯ

Работа по групи

3. Понятието бунт – ключово за осмислянето на поемата „Септември“:

- Бунтът като историческа реалност
- Бунтът като естетически принцип.

Беседа

4. Смесови опозиции в поемата „Септември“:

- мрак – светлина
- подем – погром
- варварство – цивилизация
- Бог – човек
- държава – родина.

Работа по групи

5. Митологичните пластове в поемата „Септември“ и диалогът на творбата с други литературни произведения

Самостоятелна работа – индивидуални задачи за ученици с изявени интереси

6. Художествените образи в поемата „Септември“:
– образът на народа и образът на поп Андрей
– образи символи.

Беседа

7. Композиционни особености:
– делението на дванадесет графично обособени и номерирани части
– преломната функция на седма част
– композицията и смисловата опозиция „подем – погром“
– финалът – утопична визия за бъдещето.

Беседа

8. Стилкови и езикови особености на поемата „Септември“:
– съчетаването на лирическото, епическото, пародийното и публицистичното начало
– експресивната лексика
– изброяванията и повторенията
– абсурдните метафори
– необичайните рими
– съжителството на натуралистични детайли и изящна поетичност
– времеви и пространствени ориентири.

Самостоятелна работа и работа по групи

1. Защо според вас Гео Милев посочва християнската философия и християнската църква като двата най-съществени фактора за развитието на модерната душа?

2. Докажете чрез поемата „Септември“ модернистичния възглед, че изкуството не копира, а преобразява действителността.

3. Прочетете статията на Радосвет Коларов „Септември“ на Гео Милев и „Хоро“ на Антон Страшимиров“ и обяснете нейното подзаглавие „Диалог между две творби“. Проучете с кои други творби влиза в диалог Гео-Милевата поема „Септември“.

4. Защо е актуално Гео-Милевото твърдение в статията „Родно изкуство“: „Задачата на всеки български художник – поет, музикант, живописец – е: чрез своите произведения да влее в мировата душа онези вечни ценности, които притежава българската душа, които е придобила или ще придобие българската душа; а това българският художник ще постигне по пътя на своята собствена душа“? Откривате ли връзка между възгледите на Гео Милев и на Пенчо Славейков?

5. Сред убежденията на футуристите, на които Гео Милев симпатизира, е и идеята за „взривяване на музеите“. Как тогава си обяснявате факта, че през 1924 година именно Гео Милев убеждава близките на Яворов родният дом на поета в Чирпан да се превърне в музей?

6. Потърсете допълнителна информация за Пенка Касабова, сестрата на Гео Милев, и направете изводи за приноса на семейството към българската култура.

ТЕСТ

ЛИТЕРАТУРАТА В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

1. Кой ред съдържа имена на български писатели, които творят само в периода от Освобождението до Първата световна война?

- а) Христо Ботев, Иван Вазов, Пейо Яворов
- б) Иван Вазов, Пейо Яворов, Алеко Константинов
- в) Алеко Константинов, Пенчо Славейков, Пейо Яворов
- г) Христо Смирненски, Алеко Константинов, Пейо Яворов

2. Попълнете пропуснатите думи в текста.

Основаното през 1869 година в Браила Българско книжовно дружество премества седалището си в България през _____, а през 1911 година се преименува в _____.

3. Кой от творците се свързва с естетиката на символизма?

- а) Димчо Дебелянов
- б) Иван Вазов
- в) Алеко Константинов
- г) Пенчо Славейков

4. Свържете автора с името на героя от неговата творба и с жанра на творбата.

Алеко Константинов	Бойчо Огнянов	повест
Иван Вазов	Гочоолу	фейлетон
Елин Пелин	Бетховен	роман
Пенчо Славейков	Маргалака	поема

5. Запишете името на автора, заглавието на творбата и името на героинята, за която се отнася текстът?

„Цели четиридесет години – от млада булка до старица – тя се движеше в кръжмата между мъже усмихната, жизнерадостна, кога с хурка и вретено, кога с малко дете на ръце, и никога за нея не се чу лоша дума. Тя не позволяваше в кръжмата кавги и мръсни приказки и пъдеше пияниците. Всички я уважаваха и селяните не смееха да пуцат пред нейно лице любимите си изобилни попръжени.“

Автор	Творба	Герой

6. Коя от творбите представлява лирически цикъл?

- а) „Левски“
- б) „Зимни вечери“
- в) „Бай Ганьо“
- г) „Старопланински легенди“

7. Кой от българските поети не издава стихосбирка приживе?

- а) Пейо Яворов
- б) Христо Смирненски
- в) Димчо Дебелянов
- г) Пенчо Славейков

8. Като имате предвид естетическата доктрина на първите привърженици на модерността в българската литература, потвърдете или отхвърлете изказаната теза, като приведете поне три аргумента:

Реалистичните произведения не са истинско изкуство, а просто повтарят действителността и са летопис на събитията. Те са повече история и фотокопия, отколкото проявление на вдъхновение и творчество.

---

9. Запишете името на твореца, който:

- а) загива млад, прострелян от засада
- б) осмива и критикува обществени и човешки пороци
- в) майстор е на фейлетона
- г) създава най-популярния герой в българската литература.

---

10. Какво изразно средство представляват подчертаните думи и изрази?

(а) Кат бремене хвърлил черната умора,
що (б) безутешни дни ти завещаха –
ти с плахи стъпки (в) да събудиш в двора
пред (г) гостенин очакван радост плаха.

- а) _____
- б) _____
- в) _____
- г) _____

11. Яворовата творба „Арменци“ е елегия, защото

- а) има колективен лирически герой
  - б) в нея е изразена скръбта по родината
  - в) лирическият говорител съчувства на заточениците
  - г) конфликтът на творбата остава неразрешен
-
-
-
-

12. Cis moll е поема, включена в поетическия сборник на Пенчо Славейков

- а) „Сън за щастие“
- б) „Епически песни“
- в) „На Острова на блажените“
- г) „Подир сенките на облаците“.

13. Кое от Яворовите стихотворения има посвещение?

- а) „Арменци“
- б) нито едно от изброените
- в) „В часа на синята мъгла“
- г) „Две хубави очи“

14. Изразът „тишината стене“ от стихотворението „В часа на синята мъгла“ на Пейо Яворов представлява:

- а) сравнение
- б) хипербола
- в) метонимия
- г) метафора.

15. Стихът „Деца, боя се зарад вас.“ от стихотворението на Яворов „В часа на синята мъгла“ представлява:

- а) реторично обръщение
- б) реторичен въпрос
- в) реторично възклицание
- г) контраст.

16. Защо разказите за Бай Ганьо са наречени невероятни?

- а) Защото е малко вероятно да се случат.
- б) Защото нямат никаква връзка с действителността.
- в) Думата е използвана иронично.
- г) Защото са фантастични.

БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА МЕЖДУ ДВЕТЕ СВЕТОВНИ ВОЙНИ

Прочетете текста и изпълнете задачи от 1. до 3. включително.

В статията си „Поезия и действителност“ Атанас Далчев твърди, че поезията трябва да бъде свързана с действителността, и според него, навлизайки в своя „символистичен период“ след Пенчо Славейков, българската поезия се е откъснала не само от родната действителност, но и от действителността въобще.

Като същност на символизма Далчев посочва именно отказът от действителността и прави разграничение между „отказ“ и „отрицание“. Според него всяка поезия отрича действителността и представлява допълнение или освобождение от нея, но отказът на символизма от действителността се състои в пълното отрицание на тленното и нетрайното и в крайното вглеждане в абсолютното. По думите на поета абсолютното е „онова, що не е ограничено ни във време, ни в пространство“. В абсолютното обаче Далчев открива липсата на човешкото. Символистичната поезия той нарича „сврѣхчовешка – нечовешка – жреческа“. Такава поезия според него принася човека в жертва. Затова е „поезия за малцина“. А елитарността и формализмът отнемат от жизнеността на поезията, убиват я.

1. Кое от следните твърдения НЕ е извод от откъса?

- а) Символистичната поезия е елитарна.
- б) Поетите символисти пренебрегват действителността.
- в) Първият български символист е Пенчо Славейков.
- г) Символистите отричат тленното и нетрайното.

2. Кое от използваните в текста определения НЕ се отнася за поезията на символизма?

- а) сврѣхчовешка
- б) жреческа
- в) земна
- г) изкуство за малцина

3. Като имате предвид становището на Атанас Далчев за символистичната поезия, посочете три особености на неговата лирика, които свидетелстват, че тя не е само за „посветени“.

---

4. Кое твърдение за литературата между двете световни войни е грешно?
- а) Отразва краха на националния идеал след Първата световна война.
  - б) Противопоставя се и на естетиката на символизма, и на традиционните реалистични методи на изображение.
  - в) Съчетава конкретноисторически, социални и екзистенциални мотиви.
  - г) Избягва темата за родното и акцентира върху общочовешкото.
5. Кой от изброените поети НЕ е представител на литературата на 20-те години на XX век?
- а) Христо Смирненски
  - б) Никола Вапцаров
  - в) Гео Милев
  - г) Атанас Далчев
6. Допишете твърденията.
- а) Атанас Далчев принадлежи към литературния кръг _____.
  - б) Като художествено направление експресионизмът се заражда в _____.
  - в) Вестник „К’во да е“ и списание „Българан“ са хумористични издания, на които сътрудничи _____.
  - г) Сборникът „Старопланински легенди“ е създаден в _____.
7. Кой от представителите на следвоенния модернизъм издига призива за „оварваряване“ на поетическия език?
- _____
- _____
- _____
8. Коя от изброените особености НЕ е типична за експресионизма?
- а) фрагментарни изображения
  - б) шокиращи метафори
  - в) необичаен синтаксис
  - г) класически стих
9. Кое от твърденията за поемата „Септември“ е грешно?
- а) Повод за създаването ѝ са събитията от 1823 г.
  - б) Състои се от 12 равни по обем композиционни части.
  - в) Позовава се на митологични сюжети.
  - г) Представителна е за българския експресионизъм.

10. Бунтът на човешките маси в поемата „Септември“ е задвижен от:

- а) родолюбие
- б) гняв
- в) скука
- г) страх

11. Какво означава изразът „естетика на грозното“?

---

12. В творчеството на кого от изброените творци събитията от септември 1923 година не намират място?

- а) Антон Страшимиров
- б) Никола Фурнаджиев
- в) Чавдар Мутафов
- г) Ангел Каралийчев

13. Лирическият говорител от „Зимни вечери“ се отнася към героите от бедния градски квартал със:

- а) състрадание
- б) възмущение
- в) пренебрежение
- г) равнодушие

14. Кое твърдение за лирическият говорител от Далчевото стихотворение „Повест“ е грешно?

- а) Нарича живота си съществуване.
- б) Чувства липсата на любов и човешка близост.
- в) Завърнал се е от Америка.
- г) Съзнава, че времето е необратимо.

15. Разтълкувайте накратко признанието на лирическият говорител от стихотворението „Повест“ на Атанас Далчев: „Понякога аз се оглеждам в огледалото, за да не бъда винаги самотен“.

---

16. Според Вапцаровото стихотворение „Писмо“ думата „песен“ означава:

- а) пътуването към далечни и екзотични светове
- б) намирането на съмишленик в социалните борби
- в) саможертвата в името на обновлението на света
- г) загърбването на делничните грижи за оцеляване

17. Към „празните химери“ лирическият герой от стихотворението „Писмо“ изпитва:

- а) омраза
- б) респект
- в) съмнение
- г) любов

18. Кое твърдение за Йовковия разказ „Индже“ е грешно?

- а) Съдържа мотото, подчертаващо легендарния характер на сюжета.
- б) Притежава сложна, нехронологична композиция, подчинена на случващото се в душата на героя.
- в) Необичайно за жанра разказ разкрива целия живот на Индже – от раждането до смъртта му.
- г) Проследява преобразяването на Индже чрез поредица от случки, които провокират размисъл.

19. Кои образи НЕ са противопоставени в Йовковия разказ „Албена“?

- а) Албена – Нягулица
- б) Нягул – Куцар
- в) Куцар – Албена
- г) Нягул – Албена

20. Като имате предвид изучените произведения от литературата между двете световни войни, напишете есе на тема *Бунтът на масите*.

БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

- 1. Кой от изброените автори НЕ е представител на литературата след Втората световна война?**
  - а) Димитър Димов
  - б) Никола Вапцаров
  - в) Николай Хайтов
  - г) Йордан Радичков
- 2. Кой от изброените жанрове НЕ е типичен за литературата след Втората световна война?**
  - а) роман
  - б) разказ
  - в) ода
  - г) лирическа миниатюра
- 3. Кое твърдение за романа „Тютюн“ е грешно?**
  - а) От 1954 до началото на 90-те години на XX в. се разпространява само във втория си вариант.
  - б) Отразява времето от средата на 20-те години на XX в. до късната есен на 1944 г.
  - в) Действието се развива в България и в Гърция.
  - г) Във втория вариант са добавени случки, но няма нови герои.
- 4. Преработването на романа „Тютюн“ е наложено от:**
  - а) управляващите политици
  - б) литературните критици
  - в) активните читатели
  - г) самокритичния писател.
- 5. В първа глава на романа Ирина и Борис са представени като:**
  - а) плахи влюбени, които не смеят да споделят чувствата си
  - б) дръзки млади хора, които не се съобразяват с провинциалния морал
  - в) амбициозни млади хора, които мечтаят да постигнат повече от родителите си
  - г) объркани младежи, които не знаят какво ще им поднесе животът.
- 6. Какво е символното значение на пътя в първа глава на романа „Тютюн“?**

---

7. **Защо Димитър Димов е озаглавил романа си „Тютюн“?**

---

8. **Кое твърдение за разказа на Николай Хайтов „Дърво без корен“ е грешно?**

- а) Повествованието е монологично и има изповеден характер.
- б) Героят споделя преживяванията и размислите си пред условен слушател.
- в) Диалектни езикови форми допринасят за постигането на автентичност.
- г) Всички образи са разгърнати и изобразени в развитие.

9. **Коя от изброените теми НЕ е поставена в разказа „Дърво без корен“ на Николай Хайтов:**

- а) богатството и нюансите на езика
- б) лечебната сила на труда
- в) прекъснатите връзки между поколенията
- г) замиращият живот в селата

10. **Кой от изброените образи в разказа „Дърво без корен“ НЕ се свързва с представата за уют на дома?**

- а) пеещата врата
- б) зеленчуковата градина
- в) блеещите ярета
- г) златния кафез.

11. **Какво означава метафората „кутия“ в разказа „Дърво без корен“?**

---

12. Каква теза за човека и името защитава разказът „Дърво без корен“?

---

13. Кое твърдение за разказа „Нежната спирала“ е грешно?

- а) Действието се развива на едно място и е съсредоточено около една случка.
- б) Част от събитията са спомени на разказвача, предадени ретроспективно.
- в) Повествованието има иносказателен характер, типичен за прозата на Йордан Радичков.
- г) Героите говорят рядко и малко, преобладават природни описания и размисли на разказвача.

14. Кой е разказвачът в Радичковия разказ „Нежната спирала“?

- а) режисьорът Методи Андонов
- б) писателят, превъплътен в един от безименните ловци
- в) ловецът, който прострелва гълъба
- г) неутрален, всевиждащ разказвач

15. Кой от изброените образи в разказа „Нежната спирала“ на Йордан Радичков е символ на красивата, изненадваща, укоряваща човека природата?

- а) умиращият гълъб
- б) шипковият храст
- в) лъкатушещият път
- г) бягащата гора

16. В изречението „гората бяга назад с хиляди крака“ са използвани:

- а) алегория и метонимия
- б) олицетворение и хипербола
- в) хипербола и сравнение
- г) метонимия и олицетворение

17. Защо в разказа „Нежната спирала“ режисьорът Методи Андонов е единственият герой, представен с името си, а останалите ловци са „рамена“, „гърбове“, „гугли“, „очи“?

---

18. Кой от изброените мотиви е общ за разказите „Дърво без корен“ на Николай Хайтов и „Нежната спирала“ на Йордан Радичков?

- а) неумението на човека да общува с природата
- б) проявите на човешка агресия спрямо природата
- в) отдалечаването на човека от природната му същност
- г) отмъщението на природата за човешкото бездушие

19. Какви проблеми на времето отразяват разказите „Дърво без корен“ и „Нежната спирала“?

- а) социални
- б) нравствени
- в) политически
- г) битови

20. Напишете есе на тема: *Идеали и идеологии.*

ОТГОВОРИ НА ТЕСТОВЕТЕ В УЧЕБНИКА И В КНИГАТА ЗА УЧИТЕЛЯ

Начален преговор

1. Текст 1 – проза; текст 2 – поезия. 2. Свободен отговор. 3. Г. 4. Г. 5. Г. 6. А. 7. А. 8. Свободен отговор. 9. В. 10. Б. 11. В. 12. Б. 13. Суифт – „Приключенията на Гъливер“ – роман; Флобер – „Мадам Бовари“ – роман; Ботев – „Странник“ – стихотворение; Пушкин – „Евгений Онегин“ – роман в стихове. 14. В. 15. А. 16. Б. 17. За символизма. 18. А. 19. В. 20. А. 21. Свободен отговор.

Българската литература от Освобождението до Първата световна война

1. В. 2. 1878 година; Българската академия на науките; 3. А. 4. Алеко Константинов – Гочоолу – фейлетон; Иван Вазов – Бойчо Огнянов – роман; Елин Пелин – Маргалака – повест; Пенчо Славейков – Бетховен – поема 5. Елин Пелин – Герците – баба Марга. 6. Б. 7. В. 8. Свободен отговор. 9. Алеко Константинов 10. А – сравнение; Б – олицетворение; В – метафора; Г – инверсия. 11. Б. 12. Б. 13. В. 14. Г. 15. А. 16. В. 17. Б. 18. А. 19. „Епопея на забравените“, 12 (дванадесет). 20. В.

Българската литература между двете световни войни

1. В. 2. В. 3. Например: предметна образност, достъпен език, познат синтаксис 4. Г. 5. Б. 6. А – „Стрелец“; Б – Германия; В – Христо Смирненски; Г – Букурещ 7. В. 8. Свободен отговор. 9. Б. 10. Б. 11. „естетика на грозното“ – превръщането на грозното в обект на изображение в изкуството; съзнателно акцентирание върху не-красивото като реакция срещу естетизма и изяществото, присъщи на символизма 12. В. 13. А. 14. В. 15. Свободен отговор 16. В. 17. А. 18. В. 19. Г. 20. Свободен отговор.

Българската литература след Втората световна война

1. Б. 2. Г. 3. Г. 4. Б. 5. В. 6. римският път – символ на упадък. 7. Примерен отговор: Заглавието „Тютюн“ насочва към основната стока, с която България търгува в периода между двете световни войни, и към амбицията на романиста да представи цялостна картина на живота в България по това време; тютюнът е символ на порока, покварата и разрухата. 8. Г. 9. Г. 10. Г. 11. Метафората кутия – изкуственото, фалшивото, нездравото в модерния живот; отчуждението, изолацията, несвободата 12. Достойният човек уважава името си и го носи с отговорност. Името е свързано с честта, с мястото на човека сред останалите. Изопачаването на името говори, че човекът, който го носи, по някаква причина не иска да го свързват с предците му, с мястото, където родът му е познат. Изопачаването на името представлява липса на самоуважение. 13. А. 14. Б. 15. Б. 16. Б. 17. Назован с името си, Методи Андонов е открит като личност с индивидуалност, с характер, с лице, с неповторимо и запомнящо се присъствие. Метонимично представени като „рамена“, „гърбове“, „гугли“, „очи“ останалите ловци са лишени от индивидуалност. 18. В. 19. Б. 20. Свободен отговор.

Годишен преговор

1. А – Пенчо Славейков; Б – Пейо Яворов/ Димчо Дебелянов; В – Иван Вазов/ Алеко Константинов; Г – Гео Милев. 2. А. 3. А. 4. А. 5. А. 6. А – Г; Б – В; В – Б; Г – А; 7. А. 8. Г. 9. Г. 10. Б. 11. Свободен отговор. 12. Г. 13. В. 14. Г. 15. Г. 16. В. 17. А. 18. А. 19. Г. 20. Свободен отговор.

ЕЛЕКТРОННИ РЕСУРСИ

В **електронния вариант** на учебника се съдържат над 260 електронни ресурса – атрактивни, разнообразни и лесни за използване, различни типове:

- **Информационни ресурси**
- **Аудиофайлове**, съдържащи художествени изпълнения на някои от изучаваните художествени текстове
- **Видеофайлове**, съдържащи информация за авторите и епохите
- **Работни листове** и материали за личното портфолио на ученика
- **Интерактивни тестови задачи** и упражнения към урочните статии с разнообразен формат – с изписване на отговора, с един и с повече верни отговори, с избор от падащо меню, свързване на елементи по двойки, разпределяне в категории, последователно подреждане
- **Галерии**, галерии със задачи
- **3D панорами** със задачи
- **Линкове** към интересни обекти в интернет, които обогатяват задължителното учебно съдържание
- **Проекти**.

Електронният вариант на учебника по литература за 10. клас дава на учителя допълнителни възможности:

- да **представи** литературните явления и процеси в контекста на цялостното културно и историческо развитие
- да **оптимизира** възприемането и осмислянето на информацията
- да оптимизира учебния процес чрез аудиовизуални средства
- да **актуализира** и затвърдява знания и умения, при овладяването на които учениците срещат трудности
- да **акцентира** върху отделни елементи от урока, като използва всички инструменти, които предоставя софтуерният продукт
- да **въвежда** по своя преценка допълнителна информация по всяка тема от включеното в учебниците съдържание
- да **осъществява** ефективни междупредметни връзки
- да **повишава качеството** на проверката и оценката на знанията и уменията, овладени от учениците, чрез използване на мултимедийно представени задачи с разнообразен формат
- да **поставя индивидуални задачи** на всеки ученик, да си разменя бележки и съобщения с учениците и много други активности.

Електронните ресурси може да се използват в **онлайн** (с интернет) режим, а след изтегляне на електронните учебници и ресурсите – и в **офлайн** (без интернет) режим.

проф. *Боян Асенов Биолчев, Борис Владимиров Минков*
Нели Илиева Илиева, Веселина Георгиева Тонева

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ ПО ЛИТЕРАТУРА
за 10. клас

Редактор *Снежана Минковска*
Графичен дизайн и корица *Петко Минчев*
Технически редактор *Мариана Веселинова*
Предпечатна подготовка *Емил Стойчев*
Коректор *Чавдар Ценов*

Българска. Издание първо, 2019 г.

Издател „КЛЕТ АНУБИС“ ООД
1574 София, ул. „Никола Тесла“ № 5, BSR 2, ет. 4
тел. 02/8061 343, e-mail: ik.anubis@anubis.bg
www.anubis.bg

ISBN 978-619-215-451-6

ISBN 9786192154516

9 786192 154516

Klett